

Elżbieta DAMPS-LEWIŃSKA*

LOKATY BANKOWE JAKO NARZĘDZIE GROMADZENIA OSZCZĘDNOŚCI NA EMERYTURĘ

DOI: 10.21008/j.0239-9415.2017.073.03

W artykule poruszono problematykę zabezpieczenia finansowego gospodarstwa domowego w okresie po przejściu na emeryturę jego członków. Zaprezentowano wyniki analizy możliwości wykorzystania instrumentu rynku finansowego, jakim jest lokata bankowa, w celu poprawy sytuacji materialnej gospodarstwa domowego, które znajduje się w fazie nieaktywności zarobkowej. Do przeprowadzenia stosownych obliczeń wykorzystano dane statystyczne publikowane przez Główny Urząd Statystyczny oraz Narodowy Bank Polski. Przy dokonywaniu analiz wzięto pod uwagę 15-letni okres badawczy, obejmujący lata 2000-2014. Metodą badawczą była analiza zgromadzonych danych z zastosowaniem metod matematycznych oraz analizy literatury przedmiotu.

Słowa kluczowe: gospodarstwo domowe, oszczędności, emerytura

1. WPROWADZENIE

Gospodarstwo domowe jest podstawową jednostką organizacyjną społeczeństwa, dlatego też instytucje państwowe starają się na różne sposoby, zadbać o jego bezpieczeństwo. Próby podejmowania działań, polegających na wprowadzaniu nowych aktów prawnych, często nie przynoszą oczekiwanych efektów w postaci szeroko rozumianej poprawy sytuacji finansowej obywateli. Członkowie gospodarstw domowych, nauczeni doświadczeniem własnym oraz starszych pokoleń, są coraz bardziej świadomi tego, że sami muszą zabezpieczyć swoją płynność finansową na każdym etapie cyklu życia. Takie podejście warto stosować zwłaszcza w odniesieniu do ostatniej fazy cyklu życia gospodarstwa domowego, jaką jest emerytura.

* Doktorantka Wydziału Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej.

2. CYKL ŻYCIA GOSPODARSTWA DOMOWEGO

Gospodarstwo domowe odgrywa bardzo ważną rolę w gospodarce. Jako podstawowa jednostka systemu gospodarczego przez podejmowanie określonych decyzji finansowych wywiera znaczący wpływ na jego funkcjonowanie. Żeby jednak móc prowadzić rozważania na temat gospodarstw domowych, należy w pierwszej kolejności zdefiniować to pojęcie. W literaturze można znaleźć różne definicje. Kilka z nich przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Definicje pojęcia gospodarstwo domowe

Autor	Definicja
Bywalec, 2009	Zespół osób, które wspólnie gospodarują swoim majątkiem. Celem prowadzonych działań jest zaspokojenie potrzeb członków tworzących daną jednostkę.
Mazurek-Krasodomska, 2008	Zespół funkcjonalnie powiązanych osób. Oddzielenie jednych gospodarstw domowych od innych jest możliwe na podstawie trzech elementów. Są nimi: – budżet danej jednostki, – dobra materialne trwałego użytku, – wypełnianie założonych celów.
Piekut, 2008	Jednostka lub grupa osób, które posiadają wspólną bazę ekonomiczną. Członkowie gospodarstwa domowego są połączeni różnego rodzaju więzami (np. rodzinnymi). Działając na określonym obszarze, gospodarują oni posiadanymi środkami, przez co podejmują decyzje w zakresie konsumpcji.
GUS, 2002	Zespół osób, charakteryzowany przez dwie podstawowe cechy: – wspólne miejsce zamieszkania (nie bierze się pod uwagę punktów zakwaterowania zbiorowego), – wspólne utrzymywanie się. Podział ze względu na liczbę osób tworzących: – jednoosobowe, – wieloosobowe. Podział ze względu na występujące więzy: – rodzinne, – nierodzinne.

Analiza przedstawionych powyżej definicji pozwala wskazać pewne cechy charakterystyczne dla wszystkich gospodarstw domowych. Na ich podstawie można stwierdzić, że:

– osoby tworzące dane gospodarstwo domowe zawsze mają wspólne miejsce zamieszkania,

– członkowie gospodarstwa domowego posiadają wspólny majątek, którym razem gospodarują, decydując o jego odpowiednim przeznaczeniu na cele konsumpcyjne oraz na oszczędności,

– głównym celem istnienia gospodarstwa domowego jest zaspokajanie potrzeb osób, przez które jest ono tworzone.

Uwzględniając elementy wymienione powyżej, można wyodrębnić poszczególne gospodarstwa domowe spośród danej społeczności. Jednak wartość wskazanych cech zmienia się w czasie. Wynika to stąd, że każde gospodarstwo domowe ewoluje w trakcie swojego istnienia. Zmiany zachodzące w tej podstawowej jednostce społecznej są ściśle powiązane z tym, na jakim etapie rozwoju się ona znajduje.

W literaturze ekonomicznej można znaleźć definicję, w której wyróżnia się następujące fazy cyklu życia gospodarstwa domowego (Mazurek-Krasodomska, 2008):

- faza edukacji (do 18-25 roku życia),
- faza pracy zarobkowej (od 18-25 do 63 roku życia),
- faza nieaktywności zarobkowej (powyżej 63 roku życia).

Wymienione fazy cyklu życia mają związek z wiekiem głowy gospodarstwa domowego. Należy dodać, że obecnie moment rozpoczęcia fazy nieaktywności zarobkowej zmienia się i jest zależny od przepisów określających wiek emerytalny. W tabeli 2 zaprezentowano działania podejmowane w poszczególnych fazach cyklu życia gospodarstwa domowego. Zostały one zestawione ze sposobami korzystania z różnych instrumentów rynku finansowego.

Analizując poniższą tabelę, można zauważyć duże zróżnicowanie w korzystaniu z instrumentów rynku finansowego przez gospodarstwa domowe, zależnie od fazy cyklu życia, w której się one znajdują. Warto zauważyć, że w każdym momencie funkcjonowania gospodarstwa domowego w jego budżecie występują zarówno oszczędności, jak i zadłużenie. Przed wejściem w ostatni etap funkcjonowania gospodarstwo domowe oddłuża się i gromadzi środki. W czasie emerytury może ono bowiem potrzebować dodatkowych funduszy. Wynika to ze zmniejszenia poziomu wpływów finansowych, które zasilają budżet gospodarstwa domowego, po zaprzestaniu wykonywania pracy zarobkowej. Istotny wpływ na wielkość funduszy, jakimi dysponuje dana jednostka w tym czasie, ma sposób funkcjonowania systemu emerytalnego w danym państwie.

Tabela 2. Zachowania gospodarstwa domowego w poszczególnych fazach cyklu życia (oprac. własne na podstawie (Swoboda, 2004))

Faza cyklu życia	Stosowane instrumenty finansowe	Przeznaczenie środków finansowych
1	2	3
11-19 lat: szkoła (edukacja) dzieciństwo i młodość	lokaty pieniężne lokaty posagowe kredyty	oszczędzanie troska o przyszłość

Tabela 2. cd.

1	2	3
20-27 lat: studia rozpoczęcie pracy zawodowej dorastanie ślub	rachunki bieżące ubezpieczenia na wypadek utra- ty zdolności do wykonywania zawodu ubezpieczenia na życie połączo- ne z oszczędzaniem	zakup samochodu urządzenie mieszkania urlop konsumpcja ogólna
28-40 lat: edukacja i kształcenie dzieci z reguły pracuje zawo- dowo tylko jeden z rodziców utrzymywanie gospo- darstwa domowego początki niezależności finansowej	lokaty pieniężne ubezpieczenia na życie kredyty	zabezpieczenie nabycie nieruchomości
41-55 lat: zakończenie kształce- nia dzieci utrzymywanie gospo- darstwa domowego niezależność finansowa	restrukturyzacja zadłużenia	remont i modernizacja mieszkania
56-63 lata: dzieci opuszczają dom rodzinny przygotowanie do życia na emeryturze	restrukturyzacja zadłużenia	początek oddłużania się
od 64 lat: emerytura	lokaty pieniężne	oszczędzanie

3. ZASADY FUNKCJONOWANIA POLSKIEGO SYSTEMU EMERYTALNEGO

Z definicji systemu emerytalnego wynika, że jest to określony sposób, według którego bieżący PKB zostaje rozdzielony między dwa pokolenia obywateli, a mianowicie między pokolenie emerytów oraz pokolenie osób aktywnych zawodowo. Ma on również za zadanie alokowanie dochodu każdego obywatela w cyklu życia. Zależnie od przyjętych rozwiązań prowadzone w tym zakresie działania, mogą wywierać skutki o charakterze pozytywnym lub negatywnym (Góra, 2003).

Podstawami prawnymi działania polskiego systemu emerytalnego, który został wprowadzony w dniu 1 stycznia 1999 r., są:

- Ustawa z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych,
 - Ustawa z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych.
- Główne elementy składowe tego systemu wraz z określeniem zasad ich funkcjonowania zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3. Filary polskiego systemu emerytalnego (Garbiec, 2004)

Wyszczególnienie	I filar	II filar	III filar
Cele	redystrybucja	kapitalizacja części składek na ubezpieczenie emerytalne	oszczędności
Forma	gwarantowana emerytura minimalna związana z poziomem osiągniętych dochodów	powszechne ubezpieczenie kapitałowe	indywidualny program oszczędnościowy oferowany przez zakłady ubezpieczeń lub program zorganizowany przez pracodawcę
Źródła finansowania	składki pobierane przez ZUS	składki pobierane przez ZUS i inwestowane przez PTE	w pełni samofinansujący się (dobrowolne ubezpieczenia na życie) lub finansowany przez pracodawcę i pracownika (PPE)

W omawianym systemie występują dobrowolne formy gromadzenia kapitału na przyszłą emeryturę. Zgodnie z tym rozwiązaniem ciężar odpowiedzialności za los obywatela na emeryturze spoczywa głównie na nim samym. Dlatego też każdy we własnym zakresie powinien odpowiednio wcześniej rozważyć, jakimi środkami chciałby dysponować po przejściu na emeryturę i równie wcześniej powinien zacząć je gromadzić i pomnażać.

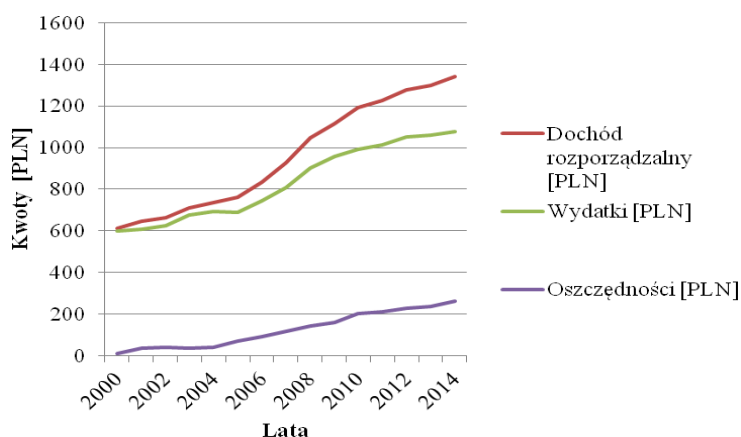
4. ZASTOSOWANIE LOKAT BANKOWYCH JAKO INSTRUMENTÓW OSZCZĘDZANIA NA EMERYTURĘ

Gospodarstwa domowe wciąż najczęściej wybierają lokaty bankowe jako formę gromadzenia oszczędności. Dzieje się tak, ponieważ zasady działania tych instrumentów finansowych są bardzo proste i w zasadzie niezmiennie. To z kolei sprawia, że sposób ich funkcjonowania jest przejrzysty i zrozumiały dla każdego. Należy także wspomnieć, że gromadzenie oszczędności z wykorzystaniem depozytów terminowych jest bezpieczne. Wynika to stąd, że wypłata środków zgromadzonych

na lokatach terminowych jest gwarantowana przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny (Świecka, 2014).

Inną znaczącą cechą, która zwiększa atrakcyjność lokat bankowych, jest zasada, że wycofanie przez klienta zdeponowanych środków przed upływem wskazanego w umowie terminu ma niewielkie negatywne konsekwencje. W takiej sytuacji jedynym ryzykiem jest częściowa lub całkowita utrata oprocentowania lokaty (Zawadzki, 2007). Nigdy nie dochodzi do zmniejszenia wartości kapitału złożonego w banku. Takie sytuacje mogą się natomiast zdarzyć w przypadku innych instrumentów finansowych.

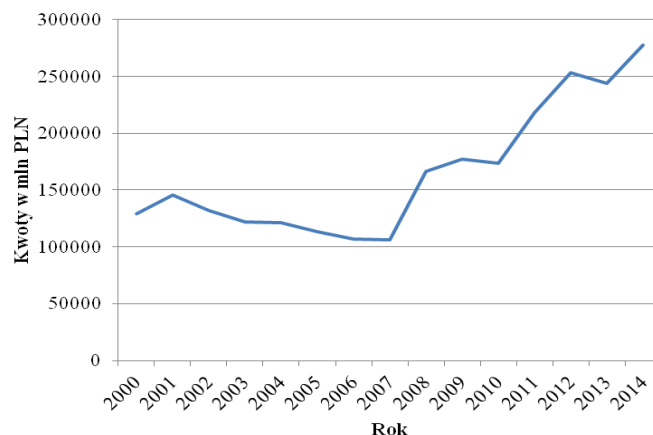
Na potrzeby dalszych obliczeń i analiz, wykonywanych w celu zbadania możliwości generowania zysków przez lokaty bankowe, wybrano lokaty standardowe o stałym oprocentowaniu dokonywane na czas określony, których walutą obliczeniową jest polski złoty. Poza dokładnym określeniem cech analizowanego instrumentu należy również poczynić ogólne założenia. W celu przeprowadzenia obliczeń wykorzystano dane dotyczące sytuacji finansowej gospodarstw domowych w latach 2000-2014.

Rys. 1. Charakterystyka sytuacji finansowej gospodarstw domowych w latach 2000-2014, w ujęciu miesięcznym (opracowanie własne na podst. (GUS, 2015))

Na wykresie 1 przedstawiono wartości miesięcznych dochodów rozporządzalnych, wydatków oraz oszczędności przypadające średnio na jedną osobę w gospodarstwach domowych w latach 2000-2014.

Dokonując analizy możliwości generowania oszczędności w długim okresie z wykorzystaniem środków gromadzonych przez gospodarstwa domowe na lokatach bankowych, warto wskazać także, jaki był poziom tych funduszy w skali kraju w przyjętym okresie. Dane te zaprezentowano na rysunku 2.

Rys. 2. Wartości depozytów złotych i innych zobowiązań terminowych oraz depozytów z terminem wypowiedzenia, gromadzonych przez gospodarstwa domowe w latach 2000-2014 (stan w ostatnim miesiącu każdego roku) (oprac. własne na podst. (NBP, 2016))

Systematyczny wzrost poziomu środków gromadzonych przez gospodarstwa domowe w postaci depozytów skłania do zastanowienia się, jakie korzyści finansowe może przynieść właścicielom odpowiednie gospodarowanie tymi funduszami w długim okresie. Takie rozważania zostały zaprezentowane w dalszej części opracowania.

Na potrzeby obliczeń przyjęto wartości oszczędności przedstawione na rysunku 1. Założono także, że inwestycje w lokaty bankowe są dokonywane w gospodarstwie domowym jedynie ze środków zgromadzonych przez jedną osobę. Przyjęto także, że kwota oszczędności w każdym miesiącu danego roku jest na niezmiennym poziomie. Podatek od dochodów kapitałowych, w całym analizowanym okresie kształtował się na poziomie 19%.

Wśród założeń dodatkowych, niezbędnych do przeprowadzenia obliczeń, należy wskazać:

- wkład na poziomie minimum 500 zł – dopiero gdy zgromadzone oszczędności przekroczyły poziom 500 zł, założono lokatę bankową,
- czas lokowania środków każdorazowo wynosił 12 miesięcy,
- za oprocentowanie w poszczególnych miesiącach przyjmowano średnie oprocentowanie nowych umów złotych zawieranych na okres powyżej 6 miesięcy do 1 roku włącznie według danych publikowanych w biuletynach informacyjnych NBP na koniec każdego roku w latach 2000-2014;
- po zakończeniu danej inwestycji wszystkie otrzymane środki były ponownie inwestowane oraz dodatkowo kwota ta mogła zostać zasilona nowymi zgromadzonymi środkami, jednak tylko wtedy, gdy środki wynosiły co najmniej 500 zł,
- rok 2015 przyjęto jako dodatkowy czas na „dokończenie inwestycji” – w ten sposób środki zgromadzone w 2014 r. również mogły wygenerować zysk.

Po przyjęciu powyższych założeń wykonano obliczenia z wykorzystaniem oprogramowania MS Excel. Uzyskane wyniki zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4. Sytuacja gospodarstw domowych w poszczególnych latach trwania inwestycji

Rok	Sytuacja gospodarstwa domowego				
	miesięczna kwota oszczędności [PLN]	kwota oszczędności na koniec roku [PLN]	założenie lokat	zakończenie i kontynuacja już założonych lokat	dołożenie nowych środków do lokaty
2000	11,02	132,24	NIE	–	–
2001	34,76	549,36	TAK – listopad	–	–
2001	39,22	1020,00	TAK – grudzień	TAK	NIE
2003	34,15	1429,80	NIE	TAK	NIE
2004	40,70	1917,20	TAK – marzec	TAK	NIE
2005	71,16	2771,12	TAK – luty i marzec	TAK	NIE
2006	89,87	3849,56	TAK – kwiecień	TAK	TAK – październik
2007	118,92	5276,60	TAK – sierpień	TAK	TAK – marzec
2008	141,25	6971,60	TAK – styczeń, maj i wrzesień	TAK	NIE
2009	157,81	8865,32	NIE	TAK	TAK – styczeń, maj i wrzesień
2010	201,38	11281,88	TAK – lipiec	TAK	TAK – styczeń, kwiecień i październik
2011	211,83	13823,84	NIE	TAK	TAK – styczeń, kwiecień, lipiec i październik
2012	227,65	16555,64	NIE	TAK	TAK – styczeń, kwiecień, lipiec i październik
2013	237,37	19404,08	NIE	TAK	TAK – styczeń, kwiecień, lipiec i październik
2014	261,70	22544,48	NIE	TAK	TAK – styczeń, marzec, maj, lipiec, wrzesień i listopad

Na podstawie dokonanej analizy można sformułować następujące wnioski:

– Comiesięczne kwoty przeznaczane przez statystyczne jednoosobowe gospodarstwo domowe w analizowanym okresie 15 lat na poczet przyszłej emerytury były niskie. Mimo to z tych środków udało się zgromadzić kapitał własny oszczędzającego o łącznej wysokości 22 545,48 zł (20 366,94 zł po uwzględnieniu inflacji). Wartość ta nie jest duża, jednak biorąc pod uwagę niski poziom oszczędności, należy stwierdzić, że nawet odkładanie małych kwot pozwala w dłuższym okresie zgromadzić środki o zauważalnej wartości. Otrzymane fundusze mogą mieć duże znaczenie dla członków gospodarstwa domowego, gdy przestaną być aktywni zawodowo.

– W okresie przyjętym do analizy oprocentowanie nowych umów złotych zawieranych na okres od 6 miesięcy do 1 roku włącznie w latach 2000-2014 ulegało znaczącym wahaniom. Postępowanie zgodne z przyjętymi wcześniej założeniami pozwoliło na założenie pierwszej lokaty w listopadzie 2001 r. przy oprocentowaniu nominalnym równym 9,3%. Jednak od 2002 r. aż do 2006 r. następował systematyczny spadek oprocentowania, które nominalnie w lutym, marcu oraz kwietniu 2006 r. osiągało zaledwie 3%. W latach 2007-2008 można było zaobserwować wzrost wartości oprocentowania umów złotych: w miesiącu lutym 2007 r. wynosiło ono 3,3%, a w grudniu 2008 r. było na poziomie 7%. Od początku 2009 r. można jednak zauważyć ponowne obniżanie poziomu oprocentowania nominalnego, które trwało do końca badanego okresu. W 2014 r., czyli ostatnim roku zakładania lokat, oprocentowanie wahało się w przedziale od 2,00% do 2,80%.

– Systematyczne inwestowanie gromadzonych środków w określone lokaty bankowe z uwzględnieniem wcześniejszych założeń pozwoliło otrzymać zysk brutto w wysokości 4849,68 zł, który po odliczeniu podatku Belki wyniósł 3928,24 zł, przy czym w obliczeniach wzięto pod uwagę oprocentowanie nominalne. Po uwzględnieniu wpływu wywieranego przez inflację zysk brutto wyniósł 3104,87 zł, a zysk netto 2514,95 zł. Rozpatrując wysokość tych kwot z punktu widzenia osoby, która nie jest skłonna do wysokiego ryzyka, można stwierdzić, że poziom wygenerowanego zysku będzie odbierany pozytywnie przez inwestora. Na uwagę zasługuje też pełna gwarancja zwrotu środków zainwestowanych w lokaty bankowe. Nie ma tu mowy o ryzyku związanym z niepowodzeniem poczynionej inwestycji.

Z zaprezentowanych wniosków wynika, że lokaty bankowe, mimo iż są instrumentami finansowymi charakteryzującymi się stosunkowo niską stopą zwrotu, przy systematycznym podejściu do oszczędzania pozwalają na generowanie zysków. Również wartość oszczędności, które mogło zgromadzić statystyczne jednoosobowe gospodarstwo domowe na przestrzeni 15 lat, odkładając co miesiąc niewielkie kwoty, jest stosunkowo duża. Te elementy mogą stanowić podstawę do rozważenia wykorzystania lokaty bankowej jako instrumentu gromadzenia i pomnażania oszczędności na okres emerytury.

5. PODSUMOWANIE

Oszczędności gospodarstwa domowego mają bardzo duże znaczenie na każdym etapie istnienia danej jednostki w społeczeństwie. Jednak najważniejsza jest ich rola w ostatniej fazie cyklu życia, jaką jest emerytura. W tym czasie gospodarstwo domowe zaczyna wykorzystywać zgromadzone wcześniej środki, przeznaczając je na bieżącą konsumpcję. Na emeryturze oszczędności gospodarstwa domowego stanowią ważny element zasilający budżet. Rozważając możliwość korzystania z różnych instrumentów mających pomóc w zgromadzeniu odpowiednich środków na okres emerytalny, warto zwrócić uwagę na te najbardziej znane i łatwo dostępne dla każdego. Z przeprowadzonej analizy wynika, że systematyczne korzystanie z prostego instrumentu finansowego, jakim jest lokata bankowa, nawet przy niskim poziomie oszczędzanych funduszy pozwala w bezpieczny sposób pomnażać środki, które będą mogły zostać skonsumowane na emeryturze.

LITERATURA

- Bywalec, C. (2009). *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Garbiec, R. (2004). *Ubezpieczenia w teorii i praktyce. Część 1. System ubezpieczeń społecznych*. Częstochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.
- Góra, M. (2003). *System emerytalny*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- GUS (2002). Instrukcja metodologiczna do Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2002 r. Warszawa.
- GUS (2015). Budżety gospodarstw domowych w 2014 r. Warszawa.
- Mazurek-Krasodomska, E. (red.) (2008). *Gospodarstwa domowe na rynku finansowym*. Gdańsk: Politechnika Gdańska, Wydział Zarządzania i Ekonomii.
- NBP (2000-2014). Biuletyny informacyjne nr 12 z lat 2000-2014. Warszawa.
- NBP (2016). Należności i zobowiązania monetarnych instytucji finansowych. Pobrano z: http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniężna_i_bankowa/nal_zobow.html (21.03.2016).
- Piekut, M. (2008). *Polskie gospodarstwa domowe – dochody, wydatki i wyposażenie w dobra trwałego użytkowania*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Swoboda, U. (2004). *Bankowość detaliczna*. Warszawa: CeDeWu.
- Świecka, B. (2014). *Współczesna problemy finansów osobistych*. Warszawa: CeDeWu.
- Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Dz.U. 1998, nr 162, poz. 1118 (z późn. zm.).*
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. 1998, nr 137, poz. 887 (z późn. zm.).*
- Zawadzki, K. (red.) (2007). *Rynek finansowy w Polsce*. Gdańsk: Politechnika Gdańska Wydział Zarządzania i Ekonomii.

**BANK DEPOSITS AS AN INSTRUMENT FOR COLLECTING SAVINGS FOR
RETIREMENT****Summary**

The article discusses the issue of household financial security after retirement. Study presents results of the analysis of use financial market instrument, which is a bank deposit, to improve the material situation of household, which is already in the phase of inactive earnings. Statistical data published by the Central Statistical Office and the National Bank of Poland were used to carry out the relevant calculations. A 15-year study period, covering the years 2000-2014, was taken for analysis. The research method was analysis of collected data, by using mathematical methods and analysis of the literature.

Keywords: household, savings, retirement

